

ut causati ad causam et cognoscentis ad cognoscibile. Sed secundum infinitum excessum Creatoris super creaturam, non est proportio creaturae ad Creatorem, ut recipiat influentiam ejus secundum totam virtutem ejus, neque ut ipsum perfecte cognoscat, sicut ipse seipsum perfecte cognoscit.

Ad quartum dicendum, quod intellectus et intelligibile sunt unius generis, sicut potentia et actus. Deus autem quamvis non sit in genere intelligibilium quasi sub genere comprehensus, utpote generis naturam participans; pertinet tamen ad hoc genus ut principium. Ejus autem effectus non sunt extra genus intelligibilium: unde et hic per effectus, et in patria per essentiam cognosci poterit. Et praeterea intelligibile videtur magis dici per remotionem quam per positionem. Ex hoc enim unumquodque est intelligibile quod est a materia immune et separatum. Negationes autem in divinis verificantur, quamvis affirmationes sint incompactae, ut Dionysius dicit in 2 cap. caelest. Hierarch.

Ad quintum dicendum, quod quando aliquid cognoscitur non per suam formam sed per suum effectum, forma effectus supplet locum formae ipsius rei; et ideo ex ipso effectu scitur an causa sit.

ARTICULUS III.

Utrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod primum quod a mente cognoscitur sive percipitur, sit ipse Deus. Illud enim in quo omnia alia cognoscuntur, et per quod de omnibus¹ quae cognoscimus judicamus, est primo cognitum a nobis; sicut lux est prius nota oculo quam quae per lucem videntur, et principia intelliguntur prius quam conclusiones. Sed omnia in prima veritate cognoscuntur, et per ipsam de omnibus judicamus, ut Augustinus dicit in lib. de Trin. et de vera Religione. Ergo prima veritas est primum cognitum a nobis.

2. Item. Quando sunt plures causae ordinatae, prima causa influit prius in causatum quam causa secunda, et ultimo dimittit ipsum, ut dicitur in lib. de Causis. Sed cum scientia humana sit causata a rebus, scibile vel intelligibile est menti humanae causa intelligendi. Ergo primum intelligibile prius influit in ipsam. Sed influxus intelligibilis in intellectum, in quantum hujusmodi, est ut intelligatur: ergo Deus, qui est primum intelligibile, ab intellectu nostro prius intelligitur.

¹ Al. ex omnibus.

3. Item. In omni cognitione in qua ea quae sunt priora et simpliciora prius cognoscuntur, id quod est primum et simplicissimum, primo cognoscitur. Sed in cognitione humana ea quae prius occurrunt, sunt priora et simpliciora, ut videtur; quia ens est illud quod primo cadit in conceptione humana, ut Avicenna dicit: esse autem est primum inter creata. Ergo et cognitioni humanae primo occurrit Deus, qui est simpliciter primum et simplicissimum.

4. Item. Finis qui est ultimus in consecutione, est primus in intentione. Sed Deus est ultimus finis humanae voluntatis, ad quem omnes alii fines ordinantur. Ergo est primus in intentione. Sed hoc non potest esse nisi sit cognitus: ergo quod primo occurrit cognoscendum, est Deus.

5. Item. Id quod non indiget aliqua praecedente operatione ad hoc quod circa ipsum sit operatio alicujus operantis, prius cadit sub operatione illius operantis, quam hoc quod indiget aliqua operatione alia; sicut lignum jam dolatum prius cadit sub operatione facientis scammum quam lignum adhuc non dolatum. Sed res sensibiles indigent quod abstrahantur a materia per intellectum agentem, antequam intelligantur ab intellectu possibili: Deus autem per seipsum maxime est a materia separatus. Ergo ipse prius intelligitur ab intellectu possibili quam res sensibiles.

6. Item. Naturaliter cognita, et quae non possunt intelligi non esse, sunt illa quae primo nostrae cognitioni occurrunt. Sed cognitio existendi Deum omnibus est naturaliter inserta, ut Damascenus dicit: nec potest Deus cogitari non esse, ut Anselmus dicit. Ergo Deus est primum quod a nobis cognoscitur.

Sed contra. Secundum Philosophum, omnis nostra cognitio ortum habet a sensu. Sed Deus est maxime remotus a sensu. Ergo ipse non est primo cognitus a nobis, sed ultimo.

Item. Secundum Philosophum, ea quae sunt posteriora secundum naturam, sunt prius nota quoad nos; et minus nota secundum naturam, sunt magis nota quoad nos. Sed creaturae sunt posteriores et minus notae secundum naturam quam ipse Deus. Ergo ipse posterius est notus quoad nos.

Item. Id quod promittitur ut ultimum praemium, non est primum, quod praecedit omnia merita. Sed cognitio Dei promittitur nobis ut ultimum praemium omnis cognitionis et actionis. Ergo Deus non est primo a nobis cognitus.

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt quod primum quod a mente humana cognoscitur etiam in hac vita, est ipse Deus, qui est veritas prima, et per hunc omnia alia cognoscuntur. Sed hoc aperte est falsum: quia cognoscere Deum per essentiam est hominis beatitudo: unde sequeretur omnem

hominem beatum esse. Et praeterea, cum in divina essentia omnia quae dicuntur de ipsa, sint unum, nullus erraret circa ea quae de Deo dicuntur: quod experimento patet esse falsum. Et iterum ea quae sunt prima in cognitione intellectus, oportet esse certissima: unde intellectus certus est se ea intelligere: quod patet in proposito non esse. Repugnat etiam haec positio auctoritati Scripturae, Exod. 33, 20: "Non videbit me homo et vivet." Unde alii dicunt, quod divina essentia non est primum cognitum a nobis in via, sed influenza luminis ipsius; et secundum hoc Deus est primum quod a nobis cognoscitur. Sed hoc etiam stare non potest: quia prima lux influxa divinitus in mentem est lux naturalis, per quam constituitur vis intellectiva. Haec autem lux non est primum cognita a mente, neque cognitione qua scitur de ea quid est, cum multa inquisitione indigeat ad cognoscendum quid est intellectus; neque cognitione qua cognoscitur an est, quia intellectum nos habere non percipimus nisi in quantum percipimus nos intelligere, ut patet per Philosophum 9 Ethic. Nullus autem intelligit se aliquid intelligere nisi in quantum intelligit aliquid intelligibile. Ex quo patet quod cognitio alicujus intelligibilis praecedit cognitionem qua quis cognoscit se intelligere, et per consequens cognitionem qua quis cognoscit se habere intellectum. Et sic influenza lucis intelligibilis naturalis non potest esse primum cognitum a nobis, et multo minus quaelibet alia influenza lucis. Et ideo dicendum, quod primo cognitum homini potest accipi dupliciter: aut secundum ordinem diversarum potentiarum; aut secundum ordinem objectorum in una potentia. Primo quidem modo, cum cognitio intellectus nostri tota derivetur a sensu, id quod cognoscibile est a nobis a sensu, est primo notum nobis quam id quod est cognoscibile ab intellectu, scilicet singulare vel sensibile intelligibile. Alio modo, scilicet secundum ordinem objectorum in una potentia; cuiuslibet potentiae est cognoscibile primo suum proprium objectum. Cum autem in intellectu humano sit potentia activa et passiva, objectum potentiae passivae, scilicet intellectus possibilis, erit id quod est actu per potentiam activam, scilicet intellectum agentem: quia potentiae passivae debet respondere suum activum. Intellectus autem agens non facit intelligibilia formas separatas, quae sunt ex seipsis intelligibiles; sed formas quas abstrahit a phantasmatis; et ideo hujusmodi sunt quae intellectus noster intelligit. Et inter haec illa sunt priora quae intellectui abstrahenti primo occurrunt. Haec autem sunt quae plura comprehendunt, vel per modum totius universalis, vel per modum totius integralis; et ideo magis universalis sunt primo nota intellectui, et composita componentibus, ut definitum partibus definitionis. Et secundum hoc

quaedam imitatio intellectus in sensu est, qui etiam quodammodo abstracta a materia recipit. Etiam apud sensum singularia magis communia sunt nota primo, ut hoc corpus quam hoc animal. Unde patet quod Deus ut illae substantiae separatae nullo modo possunt esse primo intellecta, sed intelliguntur ex aliis, ut dicitur Rom. 1, 20, "Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur."

Ad primum ergo dicendum, quod ex verbis illis Augustini, et similibus, non est intelligendum quod ipsa increata veritas sit proximum principium quo intelligimus et judicamus; sed quia per lumen nobis inditum, quod est ejus similitudo, cognoscimus et judicamus. Nec hoc lumen habet aliquam efficaciam nisi ex prima luce; sicut in demonstrationibus secunda principia non certificant nisi in virtute primorum. Nec tamen oportet quod etiam ipsum lumen inditum, sit primo a nobis cognitum. Non enim eo alia cognoscimus sicut cognoscibili quod sit medium cognitionis: sed sicut eo quod facit alia cognoscibilia: unde non oportet quod cognoscatur nisi in ipsis cognoscibilibus, sicut lux non oportet quod videatur ab oculo nisi in ipso colore illustrato.

Ad secundum dicendum, quod non omnium causarum ordinarum est influenza unius rationis in ultimum effectum. Unde non oportet quod primum intelligibile hoc modo influat in intellectum nostrum quod intelligatur, sed quod praestet intelligendi virtutem. Vel dicendum, quod quamvis Deus sit in ordine intelligibilium primum simpliciter, non tamen est primum in ordine intelligibilium nobis.

Ad tertium dicendum, quod quamvis illa quae sunt prima in genere eorum quae intellectus abstrahit a phantasmatis, sint prima cognita a nobis ut ens et unum; non tamen oportet quod illa quae sunt prima simpliciter, quae non continentur in genere proprii objecti, sicut et ista.

Ad quartum dicendum, quod quamvis Deus sit ultimus finis in consecutione, et primum in intentione appetitus naturalis, non tamen oportet quod sit primum in cognitione mentis humanae, quae ordinatur in finem; sed in cognitione ordinantis; sicut et in aliis quae naturali appetitu tendunt in finem suum. Cognoscitur tamen a principio et intenditur in quadam generalitate, prout mens appetit se bene esse et bene vivere, quod tunc solum est ei cum Deum habet.

Ad quintum dicendum, quod substantiae separatae quamvis abstractione non indigeant ad hoc quod intelligantur, tamen non sunt intelligibiles per lumen intellectus agentis: unde non primo ab intellectu nostro cognoscuntur.

Ad sextum dicendum, quod Deum esse, quantum est in se, est per se notum, quia sua effluentia est suum esse; et hoc

modo loquitur Anselmus: non autem nobis, qui ejus essentiam non videmus. Sed tamen ejus cognitio nobis innata dicitur esse, inquantum per principia nobis innata de facili percipere possumus Deum esse.

ARTICULUS IV.

Utrum ad divinae Trinitatis cognitionem mens humana per naturalem rationem pervenire sufficiat.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ad cognitionem divinae Trinitatis mens humana per naturalem rationem sufficiat. Quidquid enim convenit enti inquantum est ens, oportet maxime in primo ente inveniri. Sed trinitas convenit enti inquantum est ens, cum in omnibus entibus inveniatur, eo quod omnia habeant speciem, modum et ordinem, ut Augustinus dicit. Ergo naturali ratione sciri potest quod in Deo sit Trinitas.

2. Item. Nulla perfectio est subtrahenda Deo. Sed ternarius est numerus perfectionis omnis rei, ut dicitur 1 Caeli et Mundi. Ergo Trinitas Deo est attribuenda: et sic idem quod prius.

3. Item. Omnis inaequalitas ad aequalitatem reducitur priorem, sicut multitudo ad unitatem. Sed inter Deum et primum ens creatum est inaequalitas. Ergo oportet praecedere aliam aequalitatem: quae cum non sit nisi plurium, oportet esse aliquam pluralitatem in divinis.

4. Item. Omne aequivocum reducitur ad univocum. Sed exitus creaturae a Deo est aequivocus. Oportet ergo ante hunc ponere processionem univocam qua Deus procedit a Deo, ex qua Trinitas personarum sequitur.

5. Item. Nullius boni sine consortio potest esse jucunda possessio. Sed in Deo est ab aeterno jucundissima boni possessio. Ergo habet aeternum consortium: quod non est nisi divinarum personarum, quia nulla creatura est aeterna: ergo oportet in Deitate plures personas ponere.

6. Item. Quod Deus sit intelligens, ratione naturali potest haberi. Sed ex hoc quod est intelligens sequitur quod Verbum concipiat, quia hoc est commune omni intelligenti. Ergo naturali ratione potest cognosci Filii generatio, et eadem ratione amoris processio.

7. Item. Richardus de S. Victore in lib. de Trin. dicit: "Credo sine dubio ad quorumlibet explanationem quae necesse est esse, non modo probabilia, sed etiam necessaria argumenta non deesse." Sed Deum esse trinum et unum est necesse, quia

est aeternus. Ergo ad hoc sunt rationes necessariae, et sic idem quod prius.

8. Item. Platonici non habuerunt cognitionem de Deo nisi per rationem. Sed ipsi posuerunt ad minus duas personas, scilicet Patrem et Mentem ab ipso genitam, qui omnium rerum rationes continet, quod nos dicimus de Filio. Ergo et ratione naturali potest personarum pluralitas cognosci.

9. Item. Philosophus in 1 de Caelo et Mundo dicit: "Per hunc quidem numerum adhibuimus nosmetipsos magnificare Deum Creatorem;" et sic idem quod prius.

10. Item. De Deo in statu viae nullo modo possumus cognoscere quid est, sed solum an est. Cognoscimus autem aliquo modo Deum esse trinum et unum, quia per fidem. Ergo hoc non pertinet ad quid est Dei, sed ad an est ipsius; sed an est, possumus naturali ratione cognoscere de Deo: ergo et Deum esse trinum et unum naturali ratione sciri potest.

Sed contra. Fides est de non apparentibus rationi, ut patet Hebr. 11. Sed Deum esse trinum et unum est articulus fidei. Ergo ad hoc videndum ratio non sufficit.

Item. Omnis ratio naturalis ex primis principiis naturaliter cognitis efficaciam habet. Sed Deum esse trinum et unum, non potest deduci ex principiis naturaliter cognitis quae a sensu accipiuntur; cum in sensibilibus nihil simile inveniatur, ut sint tria supposita unius essentiae. Ergo Deum esse trinum et unum non potest sciri per rationem.

Item. Ambrosius: "Cuicumque impossibile est generationis scire secretum. Mens deficit, vox silet, non solum mea, sed etiam Angelorum." Ergo ratio naturalis non sufficit ad cognoscendam generationem divinam, et per consequens nec Trinitatem personarum.

Respondeo dicendum, quod Deum esse trinum, est solummodo creditum, et nullo modo potest demonstrative probari; quamvis ad hoc aliquales rationes non necessariae, nec multum probabiles, nisi credenti, haberi possint: quod patet ex hoc quod Deum non cognoscimus in statu viae nisi ex effectibus, ut ex dictis patere potest. Et ideo naturali cognitione de Deo cognoscere non possumus nisi quod percipitur de Deo ex habitudine effectuum ad ipsum; sicut ea quae designant causalitatem ipsius et eminentiam supra creatam, et quae remouent ab ipso imperfectas condiciones effectuum. Trinitas autem personarum non potest percipi ex ipsa causalitate divina, cum ipsa causalitas communis sit toti Trinitati: nec etiam dicitur secundum remotionem tantum. Unde nullo modo potest demonstrative probari Deum esse trinum et unum.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quae in creaturis sunt plura, in Deo unum sunt secundum rem: et ideo quamvis in

quolibet ente creato inveniatur aliqua trinitas, ex hoc tamen non potest necessario concludi quod in Deo sint aliqua tria nisi secundum rationem; et haec pluralitas non sufficit ad distinctionem personarum.

Ad secundum dicendum, quod perfectio ternarii invenitur in Deo etiam secundum essentiae unitatem; non quia ipsa essentia numeretur, sed quia virtute continet omnis numeri perfectionem, ut dicitur in Arithmetica Boetii.

Ad tertium dicendum, quod etiam remota distinctione personarum est aequalitas in divinis, secundum quod ejus sapientia ejus potentiae aequatur. Vel potest dici, quod in aequalitate est duo considerare: scilicet pluralitatem suppositorum in terquae attenditur aequalitas et unitatem quantitatis, quae est causa aequalitatis. Reductio igitur inaequalitatis ad aequalitatem non fit ratione pluralitatis suppositorum, sed ratione causae: quia sicut unitas est causa aequalitatis, ita inaequalitas est causa pluralitatis. Et ideo oportet quod causa aequalitatis sit ante causam inaequalitatis, non quod ante quaelibet inaequalia sint aliqua aequalia: alias oportet in ordine numerorum esse aliquid ante unitatem et dualitatem, quae sunt inaequalia; vel in ipsa unitate inveniri pluralitatem.

Ad quartum dicendum, quod quamvis omne aequivocum reducat ad univocum, non tamen oportet quod generatio aequivoca ad univocam reducat, sed ad generans quod est in se univocum. In rebus enim naturalibus videmus quod generationes aequivocae sunt priores generationibus univocis: eo quod causae aequivocae habent influentiam super totam speciem, non autem causae univocae, sed solum super unum individuum: unde sunt quasi instrumenta causarum aequivocarum, sicut corpora inferiora corporum superiorum.

Ad quintum dicendum, quod ex hoc non potest homo habere vitam jucundam sine consortio, quia non habet in se unde sibi quantum ad omnia sufficiat; et propter hoc animalia quae habent in se omnia unde sibi sufficiant, consortium vitae non requirunt, sed sunt solitaria. Deus autem est maxime sibi sufficiens: unde remota distinctione personarum, adhuc manet in eo jucunditas summa.

Ad sextum dicendum, quod in Deo idem est intellectus et intellectum; et ideo non oportet quod ex hoc quod intelligit ponatur in eo aliquid conceptum realiter distinctum ab ipso, sicut est in nobis. Trinitas autem personarum requirit distinctionem realem.

Ad septimum dicendum, quod intellectus illius verbi apparet ex hoc quod sequitur: "Quamvis contingat nostram industriam latere." Omnia ergo necessaria in seipsis sunt vel per se nota, vel per alia cognoscibilia: non tamen oportet.

quod ita sint quoad nos: unde possumus ad omnia necessaria probanda secundum nostram industriam rationes necessarias invenire.

Ad octavum dicendum, quod Platoniorum positio nihil facit ad propositum secundum rei veritatem, quamvis videatur facere secundum verba. Non enim posuerunt quod illa mens esset ejusdem essentiae cum Deo Patre, sed quod esset quaedam alia substantia separata a prima procedens; et tertiam ponebant animam mundi, ut patet per Macrobius. Et quia omnes substantias separatas deos vocabant, inde est quod istas vocabant seu dicebant tres deos ut dicit Augustinus 10 de civ. Dei. Quia tamen non ponebant aliquid Spiritui sancto simile, sicut Patri et Filio (anima enim mundi non est nexus illorum duorum secundum eos, sicut Spiritus sanctus Patris et Filii); ideo dicuntur in tertio signo defecisse, idest in cognitione tertiae personae. Vel dicendum, sicut communiter dicitur, quod cognoverunt duas personas quantum ad appropriata potentiae et sapientiae, non autem quantum ad propria. Bonitas autem quae Spiritui sancto appropriatur, maxime respicit effectus quos illi non cognoverunt.

Ad nonum dicendum, quod Aristoteles non intendit dicere quod Deus sit magnificandus ut trinus et unus; sed quia ternario numero sacrificiorum et orationum ab antiquis honorabatur propter ternarii numeri perfectionem.

Ad decimum dicendum, quod omnia quae in Deo sunt, una et simplex ejus essentia sunt; sed ea quae sunt in ipso unum, sunt in intellectu nostro multa; et propter hoc intellectus noster potest apprehendere unum illorum sine alio. Inde est quod in statu viae de nullo eorum possumus cognoscere quid est, sed solum an est; et contingit quod cognoscatur an est unum eorum, et non alterum; sicut scit aliquis an sit sapientia in Deo, qui tamen non cognoscit an insit omnipotentia: et similiter potest ratione naturali sciri an Deus sit, non autem an sit trinus et unus.

QUAESTIO II.

DE MANIFESTATIONE DIVINAE COGNITIONIS.

Deinde quaeritur de manifestatione divinae cognitionis: et quaeruntur quatuor.

Primo, utrum divina liceat investigando tractare.

Secundo, utrum de divinis quae fidei subsunt possit esse aliqua scientia.